

Bevezető: Változók, minták, kísérleti elrendezések

BME Számítógépes és Kognitív
Idegtudomány, Statisztika és
Kísérlettervezés

Tankönyvek, hasznos weboldalak

- Goss-Sampson, *Statistical Analysis in JASP: A Guide for Students*
- Navarro et al, *Learning Statistics with JASP*
- Szokolszky Ágnes, *Kutatómunka a pszichológiában.*
(feladatlap is van hozzá)
- <http://www.mathsisfun.com/> (data)
- <http://students.brown.edu/seeing-theory/>
- <http://www.socscistatistics.com/>
- <http://www.graphpad.com/guides/prism/6/statistics/>
- <http://distributome.org/V3/calc/index.html>

Amire szükség lesz

- Laptop (lehet hozni az előadásra is)
- Excel vagy Google Sheets
- JASP (Jeffrey's Amazing Statistical Package)
- Előadásdiák, stb:

http://www.cogsci.bme.hu/~ktkuser/KURZUSOK/BMETE47MC38/2019_2020_1/Ea/

Kurzuskövetelmények

- 2 zh
  - adatelemzés és eredmény jelentése
  - laptopon
- Labormunka

Aki mindkét zh-t elégtelennél jobban teljesíti, és meg van elégedve a jegyével, annak nem kell vizsgáznia.

- Egyéb esetben vizsga a vizsgaidőszakban

Tervezett témák

Hét	Téma
1	Hipotézistesztelés, populáció és minta, változók
2	Disztribúció, átlag & szórás, kiugró értékek, grafikus ábrázolás
3	Normál eloszlás, z-értékek, konfidencia intervallumok, hatásméret, statisztika erő
4 (okt 2.)	Dékáni szünet
5	Korreláció
6	Regresszió
7 (okt 23)	szünet
8 (okt 30)	1. zh
9	t próbák
10	ANOVA és GLM 1
11	ANOVA and GLM 2
12	ANOVA and GLM 3
13	Nem-paraméteres tesztek
14 (dec 11.)	2. zh
Pót hét (dec 18.)	pótzh

Mai témák

- Deduktív és induktív következtetés
- Minták és populációk
- Leíró és inferenciális statisztika
- Sampling error
- Függő és független változók
- Független mintás és ismételt méréses elrendezés
- Hipotézistesztelés
- Miért nem lehet a számítógépre bízni a statisztikát?
- Mérési skálák

Indukció és dedukció

- Dedukció: logikán alapuló következtetés:
Minden ember halandó. Szókratész ember.
Tehát:
- Indukció: megfigyelésen alapuló következtetés:
amikor sok fagyalt fogy, megnövekszik a
fulladásos halálok száma (????)

A statisztika

- A megfigyelésen alapuló következtetés segédeszköze: általánosítható-e a megfigyelés tapasztalata
- Numerikus adatok elemzésére alkalmas
- A megfigyelésnek numerikus adatokat kell létrehoznia

Egy probléma

- Hatással van-e a stressz a kognitív teljesítményre
  - Természetes megfigyelés
  - Kvázi-kísérlet (természetes csoportok tesztelése)
  - Kísérlet (a kísérleti csoportban a stressz mesterséges előidézése)
- Mindegyik esetben **mintákat** mérünk
  - Mert mindenkit nem tudunk lemérni
  - De nem a minta, hanem a **populáció** érdekel (valamennyi olyan entitás akiről/amiről szeretnénk megtudni valamit)

A statisztika két ága

Leíróstatisztika

A minta leírására szolgál

- Átlag
- Min-max
- Százalék

Inferenciális statisztika

- A minta leíróstatisztikáiból indul ki
- És matematikai módszerekkel megpróbálja megbecsülni a populáció jellemzőit (paramétereit)

Miért nem olyan egyszerű a becslés

- Egy minta sem tudja tökéletesen reprezentálni a populációt (sampling error)
  - A magyar „mintavételi hiba” kifejezést egy kicsit másképp használják
  - Valójában nem “hiba” – abban az értelemben, hogy nem lehet kiküszöbölni
  - Inkább természetes változatosság
- Amit tehetünk a mintavételi hiba csökkentése érdekében: **random mintavétel**

Hogyan lesz a megfigyelésből adat?

- A mintánk tagjait valamilyen módon lemérjük. A mérés eredménye a **függő változó** (pontszám, kimenet).
  - Pl. a kognitív teljesítmény mérésére csináltatunk velük egy tesztet, ahol egy sor szót fordított sorrendben kell visszamondani. 4 szóval kezdjük, ha az sikerült, jön 5, stb. A leghosszabb sikeresen visszamondott szó sor hossza a pontszám.
- Függő változónak hívják, mert többnyire azt feltételezzük, hogy az elért pontszám a körülményektől függ. A körülmény, amit a kutató manipulál vagy határoz meg, a **független változó**.
  - Pl. Ha az a feltételezés, hogy a stressz befolyásolja a teljesítményt, a stressz szintje a független változó.

A független változót két módon manipulálhatjuk:

1. Ismételt méréses elrendezés:

Ugyanazokat a személyeket a független változó több értéke mellett is lemérjük: pl. egy órával egy nagyon fontos vizsga előtt és a nyári szünetben (**kondíciók**)

2. Független mintás elrendezés:

A független változó különböző értékei mellett más-más személyeket mérünk: egy csoportot egy órával a vizsgájuk előtt, egy másik csoportot a nyári szünetben (**csoportok**)

Mindkét esetben a független változó különböző szintjei esetén elért pontszámokat fogjuk összehasonlítani, de a statisztikai eljárás más lesz.

Hipotézistesztezés

- Elmélet (pl. *a stressz befolyásolja a kognitív teljesítményt*)
- **Hipotézis:** Az elméletből következő feltételezés, miszerint két (vagy több) változó között valamilyen kapcsolat áll fenn (pl. *a stressz szintje összefügg a memóriateszten elért eredménnyel*).
  - A hipotézis lehet **egyszélű**: amikor az összefüggés irányát is megjósoljuk (*a stressz javítja a memóriateljesítményt*)
  - vagy **kétszélű**: amikor az összefüggés irányát nem jósoljuk meg (*a stressz valamilyen módon befolyásolja a memóriateljesítményt*)

- Cél: megtudni, hogy a hipotézis beigazolódik-e, vagyis támogatják-e az eredmények az elméletet.
- A minta lemérése és statisztikai elemzés után kapunk egy számot: **p érték** (p mint probability, valószínűség)
  - a p közel-0 és 1 között lehet.
- A p érték annak a valószínűségét mutatja, hogy NEM áll fenn a megjósolt összefüggés a változók között -> ez a **null hipotézis**

Döntés

- A számítógép kidobja a p értéket
- De az embernek kell eldöntenie, hogy elég kicsi-e ez a p érték ahhoz, hogy elvesse a null hipotézist (vagyis támogatottnak tekintse az elméletet)
- Mikor “elég kicsi” a p érték?
- Hagyományosan 0,05 vagy alatta számít elég kicsinek: **statisztikailag szignifikáns** az eredmény (pl. *a különbség a stressz alatt álló és a kontrollcsoport memóriateljesítménye között*)
  - Ha a $p = 0,05$, az annyit jelent, hogy 5% annak az esélye, hogy nincs összefüggés a változók (*a stressz és a memória*) között.
  - A döntés múlik azon, hogy milyen következményei lehetnek a hibázásnak
  - A legszigorúbb küszöb jellemzően: 0,001, vagyis egy ezrelék.
- A hipotézist bebizonyítani nem lehet, mert mindig van egy kicsi esély arra, hogy mégis a null hipotézis a helyes.

Lehetséges kimenetek

	Null hipotézis elvetése	Null hipotézis megtartása
Null hipotézis igaz	1. Típusú hiba (Téves riasztás)	Helyes döntés (Helyes elutasítás)
Null hipotézis hamis	Helyes döntés (Találat)	2. Típusú hiba (Kihagyás)

MÉRÉSI SKÁLÁK

A függő és független változók típusai

Két matematikai szempontból fontos dimenzió mentén különböznek egymástól:

1. név vagy szám
2. van-e természetes sorrendjük az értékeknek
vagy sem

Név-skálák

- Nominális (kategorikus)
  - kategorizál, diszkrét csoportokra oszt
  - pl. születési hely, családi állapot, kedvenc sütemény
- Ordinális
  - diszkrét csoportokra oszt, amiknek van egy természetes sorrendje
  - pl. versenyen elért helyezés, rang egy rangsorban, osztályzat (?)
  - Likert skála: *soha - néha - gyakran - állandóan*

Szám-skálák

- Intervallum
  - egy jól definiált mértékegység mentén mér, tehát két egymást követő érték között mindig ugyanannyi a különbség
  - pl. hőmérséklet, személyiség teszten elért pontszám (?)
  - Likert skála: 0-től 100-ig skálán mennyire szereti a fagyaltot (???)
- Arányskála
  - mint az intervallum + a 0 értéknek van értelme, tehát két érték arányának is van értelme
  - pl. emlékezeti teszt pontszám, reakcióidő

Praktikusan

- Intervallum skálának fogjuk tekinteni
  - az intervallum skálát
  - az arányskálát
  - a sok numerikus értékkel rendelkező Likert skálát
  - a JASP ezeket **Continuous** skálának nevezi
- Nominális skálának tekintjük a nominális skálát, de két típusa lesz:
  - amit szó jelöl (Nominal text)
  - és amit szám jelöl (Nominal) (1: férfi, 2: nő)
  - néha nominális skálaként kezeljük a kevés értékkel rendelkező ordinális skálát is (Ordinal)

A mérési skála típusa sokszor döntés kérdése

- A memóriateszten elért eredmény: helyesen visszamondott szavak száma - Intervallum skála
- De a stressz szintje lehet:
  - vizsga előtt kontra nyári szünetben: nominális
  - nagyon stresszelt > kicsit stresszelt > nem stresszelt: ordinális-nominális
  - kérdőívvel 1-től 100-ig skálán: ordinális-intervallum
  - hormonszint méréssel: intervallum

Házi

Google Sheet:

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/11eZgHWgEL4iG2QNyv-8asCtLOnnY6oiZJTEWYWK4ePM/edit?usp=sharing>

Neptun: saját Neptun kód, ellenőrzés végett

ksz: egy szám, ami majd azonosítja az embereket. **MÁS AZONOSÍTÁS ETIKAI OKOKBÓL TILOS!**

nem: férfi - nő - egyéb

magasság: cm

cipő: EU méret

hajszín:

szemszín:

Facebook: Facebook ismerősök száma

alvásKedd: hány órát aludt a kérészt megelőző keddről szerdára virradó éjszaka

alvásSzombat: hány órát aludt a kérészt megelőző szombatról vasárnapra virradó éjszaka

buliSzombat: elment-e valahova a kérészt megelőző szombat este: igen - nem

alkohol: hány egység alkoholt fogyasztott a kérészt megelőző hét napon összesen

1 egység alkohol: 1 korsó sör, 1 pohár bor, fél deci vodka, stb.